

“O‘ZBEKISTON - 2030” STRATEGIYASI: “YASHIL IQTISODIYOT”

Faxriyev Doniyor Erdon o‘g‘li

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti

ORCID: 0009-0002-8412-7289

davronrahimov087@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola “O‘zbekiston - 2030” Strategiyasi: “Yashil Iqtisodiyot” mavzusini yoritishga bag‘ishlanadi. Shuningdek, maqolada dunyo miqyosida yashil iqtisodiyotning vujudga kelish va shakllanish tarixiga ham to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: ekologik komponentlar, modernizatsiya, iqtisodiy yondashuv, ijtimoiy masalalar, Klark-Fisher modeli, milliy iqtisodiyot, global jarayonlar, Parij bitimi.

СТРАТЕГИЯ “УЗБЕКИСТАН – 2030”: “ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА”

Фахриев Даниёр

Национальный университет Узбекистана

имени Мирзо Улугбека

Аннотация. Данная статья посвящена освещению Стратегии “Узбекистан – 2030”: “Зеленая экономика”. Также в статье рассматривается история возникновения и становления глобальной зеленой экономики.

Ключевые слова: экологические компоненты, модернизация, экономический подход, социальные проблемы, модель Кларка-Фишера, национальная экономика, глобальные процессы, Парижское соглашение.

“UZBEKISTAN - 2030” STRATEGY: “GREEN ECONOMY”

Fakhriyev Daniyov

National University of Uzbekistan

named after Mirzo Ulugbek

Abstract. This article is devoted to covering the topic of “Uzbekistan - 2030” Strategy: “Green Economy”. The article also examines upon the history of the emergence and formation of the green economy on a global scale.

Keywords: ecological components, modernization, economic approach, social issues, Clark-Fisher model, national economy, global processes, Paris Agreement.

Kirish.

O'zbekistonning 2030 yilgacha bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasini ta'minlashda barqaror rivojlanishga erishish vositalari hisoblangan iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik komponentlarni o'zaro muvofiqlashtirish murakkab vazifa hisoblanadi. Iqtisodiy va ijtimoiy komponentlar jamiyat oldiga bir avlod mobaynida adolatga erishish va aholining kambag'al guruhlarga maqsadli yordam ko'rsatish kabi yangi vazifalarni qo'yimoqda. Iqtisodiy va ekologik komponentlarning atrof-muhitga tashqi ta'siri qiymatini baholashning zarurligi bilan bog'liq yangi g'oyalar va yondoshuvlarning shakllanishiga olib keldi. Barqaror iqtisodiy rivojlanishning ijtimoiy va ekologik komponentlari esa avlodlar ichida va avlodlar o'rtasida tenglikni ta'minlash kabi masalalarning dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Adabiyotlar sharhi.

Mamlakatimizda "yashil iqtisodiyot" asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2019 yil 4 oktabrda tasdiqlangan "2019–2030 yillarda O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi" muhim dasturiy amal hisoblanadi. "Yashil iqtisodiyot"ga o'tishning muhim vazifalari qatoriga iqtisodiyotning energiya samaradorligini oshirish va tabiiy resurslarni oqilona iste'mol qilish kiradi. Ushbu belgilangan maqsadli indikatorlarga texnologiyalarni modernizatsiya qilish va moliyaviy mexanizmlarni rivojlantirish orqali erishiladi. 2030 yilgacha bo'lgan davrda strategiyani amalga oshirish jarayonida yalpi ichki mahsulot birligiga issiqxona gazlarining solishtirma chiqindilari 2010 yil darajasidan o'n foizga kamayadi, aholi va iqtisodiyot tarmoqlarining yuz foizga qadar zamonaviy, arzon va ishonchli elektr ta'minotidan foydalanish ta'minlanadi. Ekologik jihatdan yaxshilangan motorli yoqilg'i va avtomobil ishlab chiqarish hamda ulardan foydalanish kengaytiriladi, elektr transporti rivojlanadi (Qaror, 2019).

Barqaror rivojlanishni "ijtimoiy"- "iqtisodiy"- "ekologik" uchlikning o'zaro bog'liqlikda rivojlanishiga asoslangan sinergetik samara hisobidan taraqqiy etadigan jarayon sifatida tasavvur etish mumkin. Barqaror rivojlanishni ta'minlashdagi iqtisodiy yondashuv cheklangan resurslardan oqilona foydalanishni nazarda tutadi. Ijtimoiy yondashuv global miqyosda ijtimoiy barqarorlik va madaniy xilma-xillikni ta'minlashga yo'naltirilgan bo'ladi. Ekologik yondashuv esa har qanday ekologik tizimlarning normal faoliyat yuritishini ta'minlashga xizmat qilishi zarur bo'ladi. O'z navbatida "O'zbekiston-2030" strategiyasini 2023 yilda amalga oshirilishi doirasida qator chora-tadbirlar amalga oshirildi (Farmon, 2023).

Yuqorida qayd etilganidek, "barqaror rivojlanish" konsepsiyasi dunyo mamlakatlarining bosh maqsadiga aylanib bormoqda (Harris, 2003). Ushbu masalaning kulminatsion cho'qqisi 2015 yilda Fransiyaning Parij shahrida o'tkazilgan BMTning iqlim isishiga bag'ishlangan konferensiyada 195 mamlakat tomonidan global isish darajasini +2 S da ushlab turish siyosatini qabul qilishi bilan belgilandi. Konferensiyada 147 ta mamlakat "yashil iqtisodiyot" rejalarini, 147 ta mamlakat tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish dasturlarini va 167 ta mamlakat energiya samaradorligini iqlim o'zgarishlariga munosib ravishda oshirish tavsiyalarini taqdim etishdi. Hozirgi vaqtda "yashil iqtisodiyot" masalalari bilan BMT huzuridagi turli tashkilotlar va qo'mitalar shug'ullanadi. Ular jumlasiga BMT Iqtisodiy va ijtimoiy masalalari bo'yicha departament (UN DESA), "Yashil iqtisodiyot" tashabbusi (GEI), "Yashil iqtisodiyot" bo'yicha masalalarni tartibga solish guruhlarini kiritish mumkin. Jumladan, GEI o'z faoliyatini 2008 yilda boshlagan bo'lib, BMT tizimidagi yigirmaga yaqin tashkilot, muassasalarni birlashtiradi.

Ayrim mutaxassislar "yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirish yo'nalishlarini aniqlashda Klark-Fisher modelini qo'llash zarurligini ta'kidlashadi. Klark-Fisher modeli iqtisodiy rivojlanish bosqichlarida ish o'rinlarini yaratishda iqtisodiyotning qazib chiqarish, qayta ishlash va xizmat ko'rsatish sektorlari ahamiyatini nazariy jihatdan asoslashga xizmat qiladi. Ushbu model BMT mutaxassislari tomonidan taklif etilgan "yashil iqtisodiyot" tarmoqlarini xizmat ko'rsatish sohasiga tegishli "yashil" xizmatlar va fan sig'imkorligi yuqori ishlab chiqarish, turizm,

shaharlarni boshqarish va chiqindilarni yo'qotish, ta'lim, ilmiy tadqiqotlar, moliyaviy xizmatlar kabi innovatsion iqtisodiyotga xos yo'nalishlar bilan to'ldiradi. O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati milliy iqtisodiyotda iste'mol qilinayotgan energiyaning aksariyat qismi tiklanmaydigan tabiiy resurslardan foydalanib ishlab chiqarilayotganligi, ushbu resurslar zaxirasining cheklanganligi, sanoatning jadal sur'atlarda rivojlanishi oqibatida atrof-muhitning ifloslanishi, suv tanqisligi, Orol dengizining qurib borishi bilan bog'liq ekologik muammolarning keskinlashib borayotganligi bilan izohlanadi (Harris, 2003). O'zbekiston iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish, tarkibiy o'zgarishlarning uzoq muddatli strategiyasini ishlab chiqish ichki va global jarayonlar hamda muammolarni hisobga olishni taqozo etadi.

BMT Butunjahon meteorologiya tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kungacha global yillik o'rtacha havo harorati 1880 yildagi darajadan 1C ga ortgan. O'zbekistonda esa xuddi shu davr uchun o'rtacha yillik havo harorati 1,6 S ga (13,2 dan 14,8 S ga) ko'tarildi. Mamlakatimizda o'rtacha havo haroratining isish jadalligi global miqyosda kuzatilayotgan o'rtacha sur'atdan yuqori bo'lmoqda. Iqlim isishi ekotizimlar holatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, Orolbo'yi hududidagi Qoraqalpog'iston Respublikasi, Xorazm, Buxoro, Navoiy, Qashqadaryo, Samarqand va Surxondaryo viloyatlarida ekologik vaziyatning keskinlashuviga olib kelmoqda. Shu bois iqlim o'zgarishi bilan bog'liq o'sib borayotgan global tahdidlarga kompleks javob qaytarish maqsadida 2015 yil 12 dekabrda Fransiya poytaxtida o'tkazilgan BMT Iqlim o'zgarishi doiraviy konvensiyasi (BMT IO'DK) konferensiyasining 21-sessiyasida Parij bitimi qabul qilindi. Ushbu bitim 2016 yil 4 noyabrda kuchga kirdi va 2020 yildan boshlab amalga oshiriladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Hozirgi vaqtda Parij bitimini imzolagan 197 mamlakatdan 180 tasi ushbu hujjatni ratifikatsiya qilgan. Bitimni ratifikatsiya qilmagan mamlakatlar kuzatuvchi maqomiga ega hamda ular uchun iqlimiy moliyalashtirishdan foydalanishda cheklashlar mavjud. Parij bitimining maqsadi 2030 yilda 2020 yilga nisbatan sayyoramizda global isishni industrial rivojlanish davridagi o'rtacha haroratga nisbatan Selsiy shkalasi bo'yicha 2 S ga saqlab turish hamda haroratning 1,5 S gacha o'sishini cheklashga harakat qilishdan iborat bo'lib, 2050 yilga kelib issiqxona gazlarini global ajratmalarini 40-70 %ga kamaytirishni va 2100 yilga kelib uning 0 yoki manfiy ko'rsatkichga yetkazishni talab etiladi.

Milliy iqtisodiyot energiya samaradorligining yetarli darajada emasligi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanmaslik, texnologiyalar yangilanishining sustligi, "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish uchun innovatsion yechimlarni joriy etishda kichik biznesning faol ishtirok etmayotgani milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishning ustuvor maqsadlariga erishishga to'sqinlik qilmoqda. Ushbu sohada uzoq muddatli strategiyaning mavjud emasligi hozirga qadar "yashil" texnologiyalarni joriy etish va "yashil" iqtisodiyotga o'tish bo'yicha tizimli choralar ko'rishni ta'minlashga imkon bermayotgan ed (Vaxabov va boshq., 2020). 2019-2030 yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil iqtisodiyot"ga o'tish strategiyasining to'rtta ustuvor yo'nalishlar belgilangan bo'lib asosiy e'tibor energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini o'zlashtirish, iqlim o'zgarishlari oqibatlariga moslashish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratilganligini kuzatish mumkin. Strategiyada belgilangan birinchi ustuvor yo'nalish bo'yicha iqtisodiyotning bazaviy tarmoqlarida energiya samaradorligini 2030 yilga qadar 2 baravar oshirish vazifasi qo'yilgan. Jumladan, ushbu maqsadga sanoat korxonalarini infratuzilmasini modernizatsiyalash, sof va ekologik xavfsiz texnologiyalar va sanoat jarayonlaridan yanada keng foydalanish hisobiga energiya samaradorligini 20%dan kam bo'lmagan miqdorga oshirish, motor yoqilg'isi va avtotransport vositalari ishlab chiqarishni energiya samaradorlik va ekologik jihatdan yaxshilash, elektr transportni rivojlantirish hisobiga erishish rejalashtirilgan.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida “Yashil iqtisodiyot”ni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasida mamlakatning ekologik va iqtisodiy barqarorligi oshadi. Quyida kutilayotgan natijalar keltirilgan:

1. Energiya samaradorligi oshadi:

○ Energiya iste‘moli optimallashtiriladi va muqobil energiya manbalaridan foydalanish ulushi ortadi.

○ Quyosh va shamol energiyasiga asoslangan yirik energetik loyihalar amalga oshiriladi, bu esa tabiiy gazga bo‘lgan qaramlikni kamaytiradi.

2. Iqlimga ta’sirni kamaytirish:

○ Issiqxona gazlari chiqindilari qisqaradi.

○ Tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi oshadi, bu esa iqlim o‘zgarishining oldini olishga yordam beradi.

3. Qayta tiklanadigan energiya ulushi oshadi:

○ 2030 yilgacha umumiy energiya iste‘molidagi qayta tiklanadigan energiya ulushi sezilarli darajada ortishi kutilmoqda.

4. Yashil iqtisodiyotda yangi ish o‘rinlari yaratiladi:

○ Ekologik toza texnologiyalarni joriy etish orqali yangi kasblar va iqtisodiy faoliyat turlari rivojlantiriladi.

○ Bu ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

5. Tabiiy resurslar tejab foydalaniladi:

○ Sug‘orish tizimlarini modernizatsiya qilish orqali suv resurslari samarali boshqariladi.

○ Suvdan oqilona foydalanish bilan qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining sifat va hajmi oshadi.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasida “Yashil iqtisodiyot” tamoyillarining amalga oshirilishi mamlakatning kelajakdagi rivojlanish yo‘nalishini belgilaydi. Biroq, ushbu yo‘nalishda ba’zi muammolarni hal qilish muhim ahamiyatga ega:

1. Moliyaviy ta’minot:

○ Yashil iqtisodiyotga o‘tish katta moliyaviy sarmoyalarni talab qiladi. Xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish zarur.

2. Texnologiyalarni joriy etish:

○ Zamonaviy texnologiyalarni O‘zbekistonga moslashtirish va mahalliy ishlab chiqarishga kiritish vaqt va resurs talab qiladi.

3. Aholining xabardorligi:

○ Yashil iqtisodiyot g‘oyalarni keng joriy qilish uchun aholining ekologik savodxonligini oshirish muhimdir.

4. Chiqindilarni boshqarish:

○ Qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlashning to‘liq tizimini yo‘lga qo‘yish kechiktirib bo‘lmas masala bo‘lib qolmoqda.

Yashil iqtisodiyot bo‘yicha amalga oshirilayotgan sa’y-harakatlar nafaqat ekologik barqarorlikni ta’minlaydi, balki iqtisodiy imkoniyatlarni ham kengaytiradi. Ammo bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun davlat, xususiy sektor va jamoatchilik hamkorligi muhim rol o‘ynaydi. Kelajakda bu chora-tadbirlar O‘zbekistonni ekologik barqaror va yashil iqtisodiyotga ega mamlakat sifatida dunyoda tanitishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, Mamlakatimizda “yashil” iqtisodiyotga o‘tishda energiya resurslari iste‘molini diversifikatsiyalash va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni rivojlantirish ikkinchi ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. Ushbu maqsadga erishishda qayta tiklanuvchi energiya manbalarini o‘zlashtirish, binolarni qurish va ulardan foydalanish, transport sohasi hamda qurilish materiallari ishlab chiqarishda energiya iste‘molini diversifikatsiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. 2030 yilga qadar qayta tiklanuvchi

energiya manbalarini yanada rivojlantirish hisobiga ushbu energiya manbalari ulushini umumiy elektr energiya ishlab chiqarish hajmining 25%idan ko'prog'iga yetkazish, aholi va iqtisodiyot tarmoqlarining zamonaviy, arzon va ishonchli energiyadan foydalanish imkoniyatini 100%ga yetkazish vazifalari belgilangan.

Adabiyotlar/Литература/References:

Farmon (2023) "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 11.09.2023 yildagi PF-158-son.

Jonathan M. Harris. (2003) *Sustainability and Sustainable Development. International Society for Ecological Economics.* - P. 1.

Qaror (2019) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 4 oktabrdagi "2019 — 2030 yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PQ-4477- son Qarori.

Вахабов А.В., Хажикакиев Ш.Х. ва бошқалар (2020). *Яшил иқтисодиёт: Дарслик.* / – Тошкент.: "Universitet", -262 б.